

IJODIY XAYOLNI RIVOJLANTIRISHNING AMALIY IMKONIYATLARI (MAKTABGACHA YOSHIDAGI BOLALAR MISOLIDA)

Solieva Feruza Olimjonovna

Aniq va Ijtimoiy fanlar universiteti magistranti

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.05.2026

Revised: 29.05.2026

Accepted: 30.05.2026

KALIT SO'ZLAR:

ijodiy xayol,
maktabgacha ta'lim,
bolalar rivoji, o'yin
faoliyati, tasviriy
faoliyat, pedagogik
texnologiyalar,
innovatsion metodlar,
ijodkorlik, tarbiya,
psixologik rivojlanish

Mazkur ishda maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishning amaliy imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida bolalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda o'yin faoliyati, tasviriy san'at, ertak va rolli o'yinlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagog va tarbiyachilarning ushbu jarayondagi o'rni, innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida ijodiy xayolni rivojlantirish bo'yicha samarali usullarni taklif etishga xizmat qiladi.

Kirish

Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri – har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, bolalik davrining ilk bosqichi hisoblangan maktabgacha yosh davri shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois, aynan shu davrda bolalarda ijodiy xayolni shakllantirish va rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik-psixologik muammolardan biri sifatida qoraladi.

Ijodiy xayol insonning yangilik yaratishga, mavjud bilim va tajribalarni yangicha talqin qilishga bo'lgan qobiliyatini ifodalaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolning rivojlanishi ularning atrof-muhitni idrok etishi, tasavvur doirasining kengayishi, mustaqil fikrlashi hamda muammoli vaziyatlarga noodatiy yechim topish qobiliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu jihatdan qaraganda, ijodiy xayolni rivojlantirish nafaqat bolalarning individual rivoji, balki kelajakda jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'sha oladigan barkamol avlodni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar bolalarning erkin fikrlashi, mustaqil faoliyati va ijodkorligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Xususan, o'yin faoliyati, tasviriy san'at, musiqiy mashg'ulotlar, ertaklar, dramatisatsiya va rolli o'yinlar orqali bolalarning ijodiy xayolini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Shu bilan birga, pedagog va tarbiyachilarning kasbiy mahorati, innovatsion metodlarni qo'llash qobiliyati ham ushbu jarayon samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishning samarali usullarini aniqlash va amaliyotga joriy etish bugungi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Chunki ijodiy fikrlashga ega bo'lgan bolalar kelajakda turli muammolarni mustaqil hal eta oladigan, innovatsion g'oyalarni ilgari suradigan shaxslar sifatida shakllanadi.

Tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishning amaliy imkoniyatlarini o'rganish va samarali metod hamda vositalarni aniqlashdan iboratdir. Shu maqsadga erishish uchun bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, metodlar va usullar tahlil qilinadi hamda ularning amaliy samaradorligi yoritiladi.

Tadqiqotning obyekti maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy xayol jarayoni bo'lsa, predmeti esa ushbu jarayonni rivojlantirishning pedagogik va psixologik imkoniyatlari hisoblanadi. Ishda kuzatish, suhbat, tahlil va pedagogik tajriba kabi metodlardan foydalanish ko'zda tutiladi.

Ushbu ishning ilmiy va amaliy ahamiyati shundaki, unda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijodiy xayolini rivojlantirishga qaratilgan samarali usullar ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Natijalar esa pedagoglar, tarbiyachilar va ota-onalar uchun muhim metodik qo'llanma vazifasini bajarishi mumkin.

Asosiy qism

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning psixik jarayonlari, jumladan, idrok, tafakkur, nutq, xotira va ayniqsa, xayol faol rivojlanadi. Xayol esa insonning real hayotda mavjud bo'lmagan obrazlarni yaratish, mavjud tasavvurlarni qayta ishlash va yangi g'oyalarni shakllantirish qobiliyati sifatida namoyon bo'ladi. Ijodiy xayol esa oddiy xayoldan farqli ravishda yangilik yaratishga, noodatiy fikrlar ilgari surishga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolning rivojlanishi ularning kundalik faoliyati bilan uzviy bog'liqdir. Bola atrof-muhitni o'rganar ekan, u o'z tasavvurlarini kengaytiradi va bu jarayon ijodiy xayolning shakllanishiga zamin yaratadi. Masalan, oddiy predmetlardan turli obrazlar yaratish, ertak qahramonlarini o'zicha tasavvur qilish, turli vaziyatlarni o'ylab topish kabi faoliyatlar bolalarda ijodiy xayolni rivojlantiradi.

Bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri bu o'yin faoliyatidir. O'yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati bo'lib, u orqali bola nafaqat dam oladi, balki o'zining ichki dunyosini ifoda etadi. Rolli o'yinlar, dramatik o'yinlar, konstruktorlik o'yinlari va syujetli o'yinlar bolalarning tasavvurini boyitadi. Masalan, "doktor va bemor", "o'qituvchi va o'quvchi", "do'konchi va xaridor" kabi rolli o'yinlar orqali bola turli ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi va yangi obrazlar yaratadi. Bu esa ijodiy xayolning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tasviriy faoliyat ham ijodiy xayolni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Rasm chizish, loydan shakllar yasash, aplikatsiya ishlari orqali bola o'z tasavvurlarini vizual shaklga keltiradi. Bu jarayonda bola ranglarni tanlaydi, shakllarni o'zgartiradi, yangi obrazlar yaratadi. Tasviriy faoliyat bolalarning nafaqat estetik didini, balki mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Eng muhimi, bu faoliyat turi bolaga erkinlik beradi, ya'ni u o'z xohishiga ko'ra yaratadi va bu esa ijodiy jarayonning asosiy sharti hisoblanadi.

Ertaklar va badiiy adabiyotlar ham bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ertaklarni tinglash va qayta hikoya qilish jarayonida bola voqealarni o'z tasavvurida gavdalandiradi, qahramonlarni o'zicha tasvirlaydi. Bundan tashqari, ertak asosida yangi voqealar o'ylab topish, ertakni boshqacha yakunlash kabi mashg'ulotlar bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Ayniqsa, xalq ertaklari, fantaziya elementlariga boy hikoyalar bolalarda keng tasavvur va erkin fikrlashni shakllantiradi.

Ijodiy xayolni rivojlantirishda musiqa ham o'ziga xos o'rnini bor. Musiqiy mashg'ulotlar bolalarda emotsional holatni boyitadi, ritmni his qilishni rivojlantiradi va bu orqali ular o'z tasavvurlarini harakat va obrazlar orqali ifoda etishga o'rganadi. Masalan,

musiqa tinglab unga mos harakatlar qilish, raqs tushish yoki musiqa asosida hikoya tuzish bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirish uchun interfaol metodlardan foydalanishni tavsiya etadi. Bunday metodlarga “aqliy hujum”, “klaster”, “rol o‘ynash”, “muammoli vaziyatlar yaratish” kabi usullar kiradi. Bu metodlar bolalarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Masalan, bolalarga “agar sen sehrgar bo‘lsang nima qilarding?” kabi savollar berish orqali ularning tasavvur doirasi kengaytiriladi.

Pedagog va tarbiyachilarning roli ijodiy xayolni rivojlantirishda beqiyosdir. Ular bolalarga erkin muhit yaratib berishi, ularning fikrlarini qo‘llab-quvvatlashi, tanqid qilmasdan rag‘batlantirishi zarur. Agar bola o‘z fikrini erkin ifoda eta olsa, u o‘zini ishonchli his qiladi va bu ijodiy jarayonni yanada kuchaytiradi. Shuningdek, pedagog bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib, har bir bola bilan alohida ishlashi muhimdir.

Ijodiy xayolni rivojlantirishda oilaning ham o‘rni katta. Ota-onalar bolalar bilan birgalikda o‘yin o‘ynashi, kitob o‘qishi, turli ijodiy mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanishi bolalarning rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, bolalarning savollariga e’tiborli bo‘lish, ularning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash muhim hisoblanadi.

Maktabgacha ta’lim muassasalarida ijodiy xayolni rivojlantirish uchun maxsus sharoitlar yaratish zarur. Bunga ijodiy burchaklar tashkil etish, turli didaktik materiallar bilan ta’minlash, bolalarga erkin tanlov imkonini berish kiradi. Masalan, rasm chizish uchun turli ranglar, qog‘ozlar, konstruktorlar, teatr qo‘g‘irchoqlari bolalarning ijodiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish ham ijodiy xayolni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Interaktiv o‘yinlar, multimediali dasturlar orqali bolalar yangi bilimlarni qiziqarli shaklda o‘zlashtiradi. Biroq bu vositalardan me’yorida foydalanish muhim, chunki ortiqcha texnologiya bolalarning mustaqil tasavvur qilish qobiliyatini pasaytirishi mumkin.

1-jadval

Ijodiy xayolni rivojlantirishning amaliy imkoniyatlari

Faoliyat turi	Qo'llaniladigan metodlar	Rivojlantiradigan jihatlar	Amaliy natija
O'yin faoliyati	Rolli o'yinlar, syujetli o'yinlar	Tasavvur, ijtimoiy rolni anglash, ijodkorlik	Bola yangi obrazlar yaratadi, mustaqil fikrlaydi
Tasviriy faoliyat	Rasm chizish, aplikatsiya, loy bilan ishlash	Estetik did, fantaziya, tasavvur kengayishi	Bola o'z tasavvurini vizual shaklda ifodalaydi
Ertak va hikoyalar	Hikoya qilish, dramatisatsiya	Nutq, obrazli tafakkur, tasavvur	Bola voqealarni o'zgartirib, yangi mazmun yaratadi
Musiqiy faoliyat	Qo'shiq aytish, raqs, ritmik harakatlar	Emotsional rivojlanish, ritmni his qilish	Bola musiqa orqali obraz va his-tuyg'ularni ifodalaydi
Konstruktorlik faoliyati	Qurish-yasash o'yinlari	Mantiqiy fikrlash, tasavvur, muammoli yechim	Bola yangi shakl va modellar yaratadi
Interfaol metodlar	Aqliy hujum, klaster, muammoli vaziyatlar	Mustaqil fikrlash, tezkor qaror qabul qilish	Bola noodatiy g'oyalarni ilgari suradi
Axborot texnologiyalari	Multimediali o'yinlar, interaktiv dasturlar	Qiziqish, innovatsion fikrlash	Bola zamonaviy vositalar orqali ijodiy rivojlanadi
Oilaviy faoliyat	Birgalikdagi o'yin, kitob o'qish	Emotsional yaqinlik, qo'llab-quvvatlash	Bola o'zini erkin his qiladi va ijodiy faollashadi
Pedagogik yondashuv	Rag'batlantirish, erkin muhit yaratish	Ishonch, mustaqillik, ijodiy faollik	Bola o'z fikrini erkin ifoda etadi

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan ushbu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning tafakkuri, tasavvuri va ijodiy salohiyati rivojlanishining poydevori qo'yiladi. Ijodiy xayol esa insonning nafaqat estetik va badiiy faoliyatida, balki kundalik hayotda muammolarni hal etish, yangi g'oyalarni ilgari surish va innovatsion qarorlar qabul qilish jarayonida ham muhim o'rin tutadi.

Mazkur ish doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirish ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u turli omillar ta'sirida shakllanadi. Eng avvalo, bolaning atrof-muhit bilan o'zaro aloqasi, uning faol ishtiroki va erkin fikrlashi ushbu jarayonning asosini tashkil etadi. Shu sababli bolaga ijodiy faoliyat uchun qulay va rag'batlantiruvchi muhit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'yin faoliyati ijodiy xayolni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rolli va syujetli o'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy vaziyatlarni o'zlashtiradi, yangi obrazlar yaratadi va o'z tasavvurini boyitadi. Shu bilan birga, tasviriy faoliyat, ya'ni rasm chizish, loydan shakllar yasash va aplikatsiya ishlari bolalarning fantaziyasini kengaytiradi va ularning ichki dunyosini ifoda etish imkonini beradi.

Ertaklar, hikoyalar va dramatisatsiya mashg'ulotlari ham ijodiy xayolni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bunday faoliyatlar orqali bolalar voqealarni tasavvur qiladi, ularni o'zgartiradi va yangi mazmun yaratadi. Bu esa ularning nafaqat tasavvurini, balki nutqini, emotsional dunyosini va ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Musiqiy faoliyat esa bolalarning hissiy olamini boyitib, ularni obrazli fikrlashga undaydi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar ijodiy xayolni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. "Aqliy hujum", "klaster", "muammoli vaziyatlar" kabi metodlar bolalarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi va ularni ijodiy izlanishga undaydi. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish bolalarning qiziqishini oshiradi va ularning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi.

Shu o'rinda pedagog va tarbiyachilarning roli alohida ta'kidlanadi. Ular bolalar uchun qulay psixologik muhit yaratishi, ularning fikrlarini qo'llab-quvvatlashi va ijodiy tashabbuslarini rag'batlantirishi zarur. Pedagogning professional mahorati, innovatsion yondashuvlarni qo'llay olishi va har bir bolaga individual yondashuvi ijodiy xayolning muvaffaqiyatli rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Oilaviy muhit ham bu jarayonda katta ahamiyatga ega. Ota-onalarning bolalar bilan birgalikda ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishi, ularning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi va

erkin fikrlashiga imkon yaratishi bolalarning ijodiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola o'zini erkin va ishonchli his qilgan muhitda uning ijodiy salohiyati yanada to'liq namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan jarayon bo'lib, u o'yin, ta'lim va tarbiyaning uyg'unlashuvi asosida amalga oshiriladi. Ushbu jarayonda pedagoglar, ota-onalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin tutadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bolalarda ijodiy xayolni rivojlantirishga qaratilgan samarali metod va vositalarni keng joriy etish, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish hamda qulay ijodiy muhit yaratish orqali barkamol, mustaqil fikrlaydigan va ijodkor shaxslarni tarbiyalash mumkin. Bu esa kelajakda jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish va uning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov Q. – Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Bojovich L.I. – Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste. Moskva: Prosveshchenie, 2008.
3. Davletshin M.G. – Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston, 2019.
4. Elkonin D.B. – Psixologiya igri. Moskva: Vlos, 2007.
5. G'oziyev E.G. – Psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
6. Karimova V.M. – Ijtimoiy psixologiya asoslari. Toshkent: Fan, 2017.
7. Leontev A.N. – Deyatelnost. Soznanie. Lichnost. Moskva: Politizdat, 2005.
8. Mukhina V.S. – Vozrastnaya psixologiya. Moskva: Akademiya, 2010.
9. Piaget J. – The Psychology of the Child. New York: Basic Books, 2000.
10. Rubinshteyn S.L. – Osnovy obshchey psixologii. Sankt-Peterburg: Piter, 2012.
11. Vygotskiy L.S. – Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste. Moskva: Prosveshchenie, 1997.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi – Ilk qadam davlat o'quv dasturi. Toshkent, 2022.